

Slimību profilakses un kontroles centrs

SMĒĶĒŠANAS IZPLATĪBA LATVIJĀ

Tabakas izstrādājumu, elektronisko smēķēšanas ierīču un tabakas aizstājējproduktu lietošanas paradumi, aprīte un kontrole Latvijā

Rīga, 2022

Priekšvārds

Smēķēšana, alkohola patēriņš un aptaukošanās ir būtiskākie dzīvesveida radītie riska faktori, kas izraisa iedzīvotāju darba nespēju, invaliditāti un priekšlaicīgu nāvi Latvijā.

Pēdējo gadu laikā gan atsevišķos pētījumos novērojams tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvara samazinājums. Tendence novērojama gan pilngadīgo, gan nepilngadīgo iedzīvotāju vidū.

Lai gan tabakas izstrādājumu smēķēšana nemainīgi saglabājās kā primārais nikotīna patēriņa veids, uzskatāmas izmaiņas novērojamas iedzīvotāju paradumos līdz ar dažādu nikotīnu saturošu izstrādājumu pieaugošo pieejamību un popularitāti.

Saskaņā ar SKDS Pētījuma centra datiem, 2022. gadā tabakas cigaretes smēķē 72% iedzīvotāju, elektroniskās cigaretes – 38%, karsējamo tabaku – 16%, smēķējamo tabaku – 15%, cigarillas un cigārus 13% (katrā kategorijā), bet beztabakas nikotīnu spilventiņus lieto 3% iedzīvotāju vecuma grupā no 18 līdz 75 gadiem (1).

Ņemot vērā, ka jaunākie pētījumu dati par smēķēšanas paradumiem nepilngadīgo iedzīvotāju vidū pieejami par 2019. gadu, situācija 2022. gadā var būtiski atšķirties rādītājos, kuros pēdējos gados novērojamas straujas izmaiņas. Uzskatāms piemērs ir tieši elektronisko cigarešu pamēģināšanas un lietošanas pieredze, kas kopš 2011. gada ir dubultojusies 13 līdz 15 gadus veco jauniešu vidū. Ņemot vērā pēdējo gadu laika tendenci, prognozējams, ka elektroniskās cigaretes jauniešu vidū ir kļuvušas par primāri smēķēto nikotīna saturošo izstrādājumu Latvijā 2022. gadā.

Līdz ar alternatīvu tabakas un nikotīnu saturošu izstrādājumu nonākšanu patēriņa tirgū, iezīmējas jauns posms tabakas epidēmijā, kad arvien lielākai sabiedrības daļai pirmā smēķēšanas pieredze tiks gūta tieši ar kādu no elektroniskām smēķēšanas ierīcēm vai bezdūmu nikotīnu saturošu izstrādājumu. Jau šobrīd dati norāda uz uzskatāmu paradumu maiņu gados jaunākajā sabiedrības daļā, kur jebkādu nikotīna saturošu izstrādājumu lietošanas uzsākšana agrīnā vecumā negatīvi ietekmē ne tikai fizisko un psihisko attīstību un veselību, bet var arī veicināt šādu produktu un to lietošanas rezultātā radītās atkarības normalizāciju sabiedrībā laikā, kad globālā mērogā arvien vairāk pieaug sabiedrības kopējā tolerance pret psihoaktīvo vielu lietošanu.

Minētais ir izaicinājums ikvienai valstij, uzskatāmi arī Latvijai, kur līdz ar pieaugošo elektronisko smēķēšanas ierīču lietošanas izplatību, nemainīgi saglabājās viens no augstākajiem ikdienā (tabakas) smēķējošo iedzīvotāju īpatsvaram Eiropā.

Laikā, kad globālā mērogā samazinās cigarešu tirdzniecības apjomi, tabakas industrija izvērsīs aktīvu un agresīvu marketingu jaunajiem izstrādājumiem, kā arī kavē likumdošanas pieņemšanas procesu un lobē likumdevējus pieņemt mazāk ierobežojošus mērus attiecībā uz šiem izstrādājumiem. Ražotāji un to interešu pārstāvji sola kaitējuma mazināšanu, bet to faktiskais mērķis ir nepārprotams – pakļaut jaunu iedzīvotāju paaudzi nikotīna atkarībai.

Visaptveroša kontroles politika tabakas un saistīto izstrādājumu pieejamības un pieprasījuma mazināšanai, ārstēšanas pieejamības un kvalitātes uzlabošanai un profilakses nodrošināšanai, kuras prioritāte ir sabiedrības veselības aizsardzība, nemainīgi ir fundamentāls priekšnosacījums, lai mazinātu apdraudējumu, ko rada visa veida tabakas un nikotīnu saturošu izstrādājumu lietošana.

Saskaņā ar Pasaules veselības organizācijas rekomendācijām, valstīm tabakas kontroles politikā nemainīgi ir jākoncentrējas uz rīcību tabakas izstrādājumu lietošanas mazināšanā, neļaujot tabakas un saistītām industrijām novērst savu uzmanību (2). Vienlaicīgi, līdz ar elektronisko smēķēšanas ierīču un citu izstrādājumu pieaugošo popularitāti, ikvienam iedzīvotājam – gan patērētājam, gan likumveidotājiem ir jāsaglabā modrība.

(1) Tabaku un nikotīnu saturošu produktu lietošana, kaitīgums un smēķēšanas atmešana. SKDS Pētījumu centrs, 2022. Pētījums veikts pēc Bezdūmu nozares asociācijas pasūtījuma.

Pētījuma rezultāti pieejami: <https://xn--bezdmiem-tzb.lv/eksperti-smekšanas-mazinanas-politika-izmainas-ir-nepieciemas-un-tas-ir-neizbegamas/>

(2) WHO report on the global tobacco epidemic 2021: addressing new and emerging products. Geneva: World Health Organization; 2021

Tabakas izstrādājumu smēķēšanas paradumi

Jaunākie pētījumu dati * par tabakas izstrādājumu lietošanas paradumiem jauniešu un pieaugušo iedzīvotāju vidū Latvijā

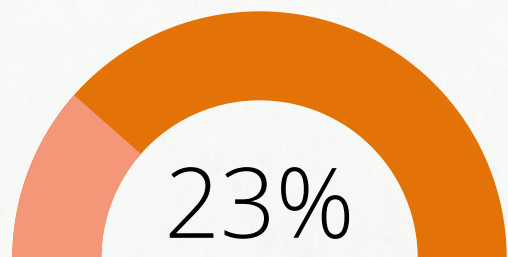
Smēķēšanas izplatība pieaugušo vidū*

2022. gadā 72% 18 līdz 75 gadus veci iedzīvotāji (ar dažādu regularitāti) smēķē cigaretes, 38% smēķē elektroniskās cigaretes, 16% – karsējamo tabaku, 15% – smēķējamo tabaku, 13% cigārus un cigarillas.

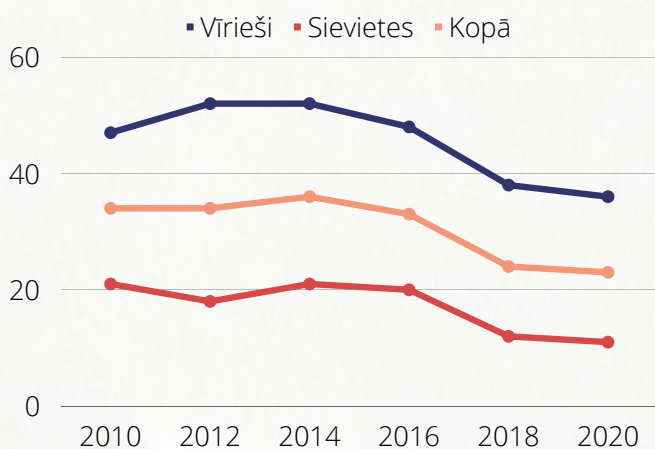
Latvijā tabakas cigaretes 2020. gadā ikdienā smēķējuši 23% iedzīvotāju vecuma grupā 15–74 gadi.

Kopš 2016. gada ikdienā smēķējošo iedzīvotāju īpatsvars ir samazinājies par 10 procentpunktiem.

Ņemot vērā dažādu alternatīvu nikotīnu saturošu produktu pieejamību un lietošanas izplatības palielināšanos, izmaiņas un tendences iedzīvotāju paradumos jāskata kopskatā vairākos rādītājos.

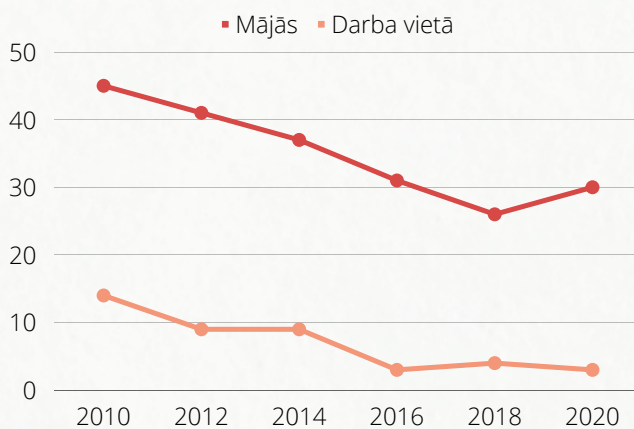
15-74 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri ikdienā smēķē, 2010-2020 gads, %

Ikdienā smēķējošo iedzīvotāju īpatsvars

Ikdienā smēķējuši 11% sieviešu un 36% vīriešu vecuma grupā no 15–74 gadiem. Augstākais ikdienas smēķētāju īpatsvars vīriešu vidū bijis vecuma grupā 35–54 gadi (>40%), sievietēm 25–44 gadi (13%–15%). Atbilstoši 2020. gadā veikta pētījuma datiem, smēķēšanas izplatība ir nedaudz samazinājusies gan sieviešu, gan vīriešu vidū, kopš 2018. gada par 2 procentpunktiem (vīriešiem) un 1 procentpunktu (sievietēm).

15-74 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti pasīvai smēķēšanai, 2010-2020 gads, %

Pasīvās smēķēšanas izplatība pieaugušo vidū

Pasīvai smēķēšanai darba vietā 2020. gadā bijuši pakļauti 3% iedzīvotāju, savukārt mājās piesmēķētās telpās uzturējušies 30% iedzīvotāju. Kamēr pasīvās smēķēšanas izplatība darba vietās saglabājās ļoti zema, pirmo reizi kopš 2010. gada novērojama pasīvās smēķēšanas izplatības pieaugums mājās.

Ikdienas smēķētāja portrets

- vecumā no 35 līdz 44 gadiem;
- ģimenes stāvoklis: dzīvo civillaulībā vai šķīries;
- ar iegūtu pamatizglītību;
- dzīvo gan lauku teritorijās, gan pilsētās

- vecumā no 35 līdz 54 gadiem;
- ģimenes stāvoklis: šķīrusies;
- ar iegūtu pamatizglītību;
- dzīvo lauku teritorijā;
- zems ienākumu līmenis;
- visbiežāk citas tautības (ne latviešu vai krievu)

Smēķēšanas izplatība iedzīvotājiem ar iegūtu pamatizglītību ir 3 reizes augstāka nekā iedzīvotājiem ar iegūtu augstāko izglītības līmeni.

Smēķēšanas atmešana

2020. gadā pēdējo 12 mēnešu laikā smēķēšanu atmetuši 1,7% iedzīvotāju vecuma grupā 15–74 gadi.

Primārie smēķēšanas atmešanas iemesli bijuši ekonomiskie apsvērumi (21%) un vēlme izvairīties no dažādām smēķēšanas rezultātā izraisītām saslimšanām (20%).

Kopš 2018. gada būtiski samazinājies ikdienā smēķējošo iedzīvotāju īpatsvars, kuri vēlas atstāt smēķēšanu – par 14 procentpunktiem. 2020. gadā smēķēt atstāt vēlējās 28% ikdienas smēķētāju.

Nemainīgi lielākajai daļai (54%) ikdienas smēķētāju, neviens nav ieteicis atstāt smēķēšanu. 29% atstāt ieteicis ģimenes loceklis, 16% ārsts.

Absolūtais vairākums jeb 81% smēķētāju pēdējā gada laikā centušies atstāt smēķēšanu bez nekādas palīdzības, 14% izmantojuši Nikotīna aizstājterapijas līdzekļus (plāksterus, košļājamo gumiju u.c.), 9% izmantojuši citus aptiekās nopērkamus receptu un bezreceptu medikamentus, bet 12% pārgājuši uz karsējamās tabakas lietošanu, 6% uz elektroniskās cigaretes lietošanu.

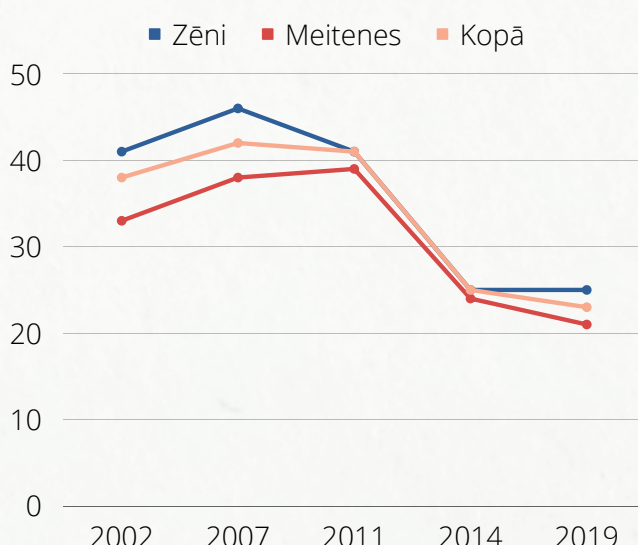
Smēķēšanas izplatība jauniešu vidū

Kopš 2011. gada 13–15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši jebkādas tabakas izstrādājumus (neskaitot karsējamo tabaku) ir samazinājies par 18 procentpunktiem un 2019. gadā sasniedza 23%.

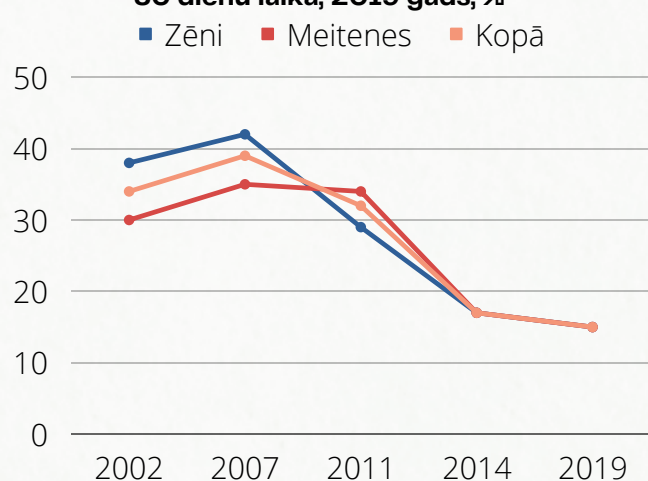
Tabakas izstrādājumu smēķēšana ir būtiski samazinājusies gan zēnu, gan meiteņu vidū, visās vecuma grupās, izņemot 13 gadīgo jauniešu vidū, kur salīdzinot ar 2014. gadu, tabakas izstrādājumu smēķēšanas izplatība ir nedaudz palielinājusies.

Būtiskākais īpatsvara samazinājums novērojams laika posmā no 2011. līdz 2014. gadam. Kopš 2014. gada rādītājs ir stabilizējies.

13–15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši jebkādas tabakas izstrādājumus pēdējo 30 dienu laikā, 2019 gads, %

13–15 gadus vecie jaunieši, kuri smēķējuši tabakas cigaretes vismaz vienu dienu laikā, 2019 gads, %

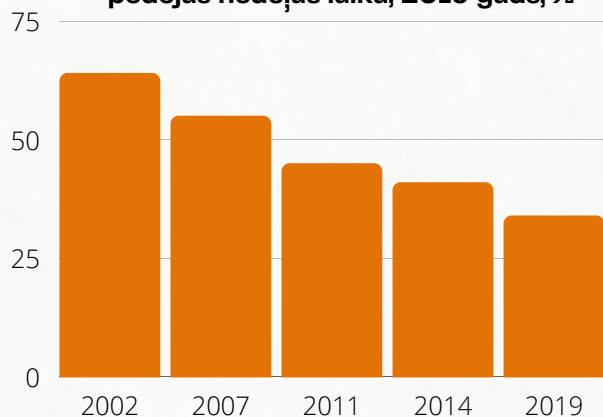
Tabakas cigarešu smēķēšanas izplatība jauniešu vidū

13–15 gadīgo jauniešu īpatsvars, kuri smēķē tabakas cigaretes kopš 2007. gada ir samazinājies par 24 procentpunktiem un 2019. gadā sasniedza 15%.

Tabakas cigarešu smēķēšanas izplatība ir būtiski samazinājusies gan zēnu, gan meiteņu vidū, visās vecuma grupās.

Ņemot vērā pieaugošo elektronisko cigarešu lietošanas izplatību jauniešu vidū, smēķēšanas izplatība un tendences vērtējamas kopskatā ar elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatību šajā vecuma grupā.

13–15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri bijuši pakļauti pasīvai smēķēšanai mājās pēdējās nedēļas laikā, 2019 gads, %

Pasīvas smēķēšanas izplatība jauniešu vidū

2019. gadā 34% jauniešu vecuma grupā no 13–15 gadiem bija pakļauti pasīvai smēķēšanai mājās pēdējās nedēļas laikā. Salīdzinot ar 2002. gadu pasīvajai smēķēšanai mājās pakļauto skolēnu īpatsvars samazinājies par 30 procentpunktiem.

Pieaugot vecumam, palielinās to skolēnu īpatsvars, kuri norāda, ka ir pakļauti pasīvajai smēķēšanai mājās pēdējās nedēļas laikā.

Kopumā 35% pusaudžu ir redzējuši tēvu smēķējam mājās un 26% ir redzējuši smēķējam mājās māti.

Jauniešu zināšanas un attieksme

93% jauniešu uzskata, ka smēķēšana ir kaitīga veselībai.

26% domā, ka smēķēšana palīdz atbrīvoties un justies ērtāk kompānijās, saietos un sabiedriskos pasākumos. Pieaugot vecumam, šādi domājošu skolēnu īpatsvars palielinās.

41% jauniešu uzskata, ka smēķēšana samazina svaru.

Smēķēšanas atmešana jauniešu vidū

Kopš 2007. gada turpina samazināties 13–15 gadus veco smēķējošo jauniešu īpatsvars, kuri vēlas atstāt smēķēšanu, 2019. gadā atstāt vēlējās tikai nedaudz vairāk kā puse smēķējošo jauniešu jeb 54%.

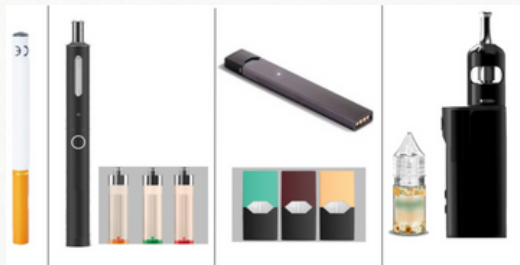
Pēdējā gada laikā smēķēt mēģinājuši atstāt 62% jauniešu.

Salīdzinot ar 2014. gadu, zēnu īpatsvars, kuri ir mēģinājuši atstāt smēķēšanu, nedaudz samazinājies, bet meitenēm novēro pieaugumu, atstāt mēģinājušo īpatsvars audzis visās vecumgrupās, gan 13 gadus veco meiteņu, gan 14 un 15 gadus veco meiteņu vidū.

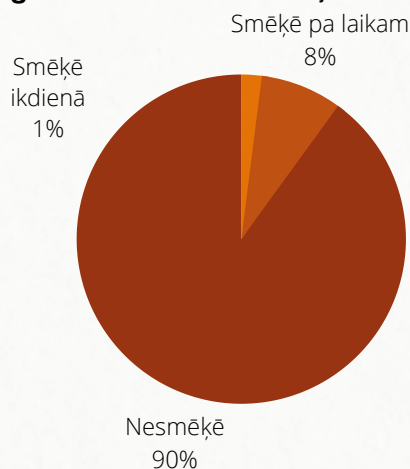

Elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatība un paradumi

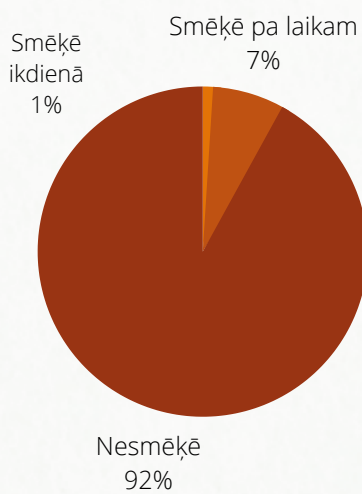
Elektroniska smēķēšanas ierīce ir elektroniskā cigarete, kas tiek izmantota, lai caur iemuti ieelpotu nikotīnu saturošu vai nesaturošu tvaiku, kas var būt vienreizējas lietošanas vai atkārtoti uzpildāma ar uzpildes flakonu un rezervuāru, vai uzlādējama ar vienreizējas lietošanas kapsulām.

E-cigarešu smēķēšanas paradumi 15-74 gadus veco vīriešu vidū, 2020 gads, %

E-cigarešu smēķēšanas paradumi 15-74 gadus veco sieviešu vidū, 2020 gads, %

Avots: Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2020. Slimību profilakses un kontroles centrs <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/16574/download>

Elektronisko cigarešu smēķēšanas paradumi 15-74 gadus vecu iedzīvotāju vidū

Elektronisko cigarešu (turpmāk tekstā e-cigaretes) smēķēšanas izplatība kopš 2018. gada ir palielinājusies visos rādītājos – lietojot 1 reizi, lietojot 2-50 reizes, lietojot vairāk kā 50 reizes.

2020. gadā dzīves laikā e-cigaretes smēķējuši 2% iedzīvotāju, 2-50 reizes – 13% iedzīvotāju.

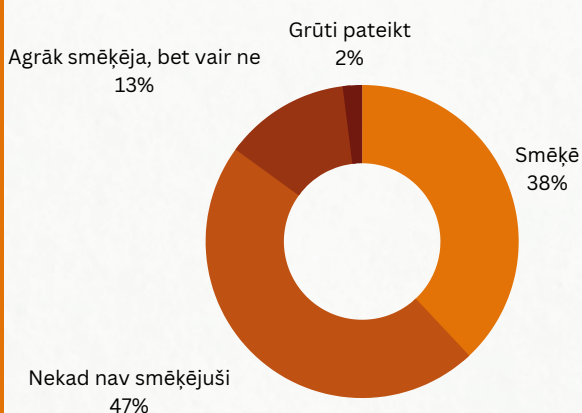
12% iedzīvotāju e-cigaretes kādreiz savas dzīves laikā ir smēķējuši katru dienu.

2020. gadā ikdienā e-cigaretes smēķējuši 1,3% iedzīvotāju, bet 8% tās smēķējuši pa laikam:

- augstākais īpatsvars vīriešu vidū bija vecuma grupā 45-54 gadi – 3%;
- augstākais īpatsvars sieviešu vidū bija vecuma grupā 35-44 gadi: 3%.

Visretāk e-cigarešu smēķēšanas izplatība ikdienā bijusi raksturīga gados veco iedzīvotāju vidū. E-cigaretes ikdienā nesmēķē vīrieši vecumā pēc 55 gadiem, un sievietes vecumā pēc 45 gadiem.

E-cigarešu smēķēšanas paradumi 18-75 gadus vecu iedzīvotāju vidū, 2022 gads, %

Avots: Tabaku un nikotīnu saturošu produktu lietošana, kaitīgums un smēķēšanas atmešana. SKDS Pētījumu centrs, 2022. Pētījums veikts pēc Bezdūmu nozares asociācijas pasūtījuma

E-cigarešu smēķēšanas paradumi 18 līdz 75 gadus vecu iedzīvotāju vidū

2022. gadā e-cigaretes smēķē (ar dažādu regularitāti) 38% iedzīvotāju vecuma grupā no 18 līdz 75 gadiem.

9% aptaujāto, kuri smēķē e-cigaretes to dara vismaz reizi dienā, 8% vairākas reizes nedēļā, bet ne katru dienu, 9% vismaz reizi mēnesī, 12% retāk nekā reizi mēnesī.

E-cigarešu smēķēšanas uzsākšanas veicinošie faktori 15-74 gadus veco iedzīvotāju vidū 2020. gadā

- 57% – smēķē draugs/draudzene, ģimenes loceklis;
- 46% – tās nesmird;
- 26% – patīk;
- 24% – lai atmestu tabakas cigarešu smēķēšanu;
- 23% – tās ir mazāk kaitīgas, nekā cigarešu smēķēšana;
- 12% – lai neatsāktu tabakas cigarešu smēķēšanu
- 6% uzskata, ka izveidojusies atkarība;

Avots: Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2020. Slimību profilakses un kontroles centrs <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/16574/download>

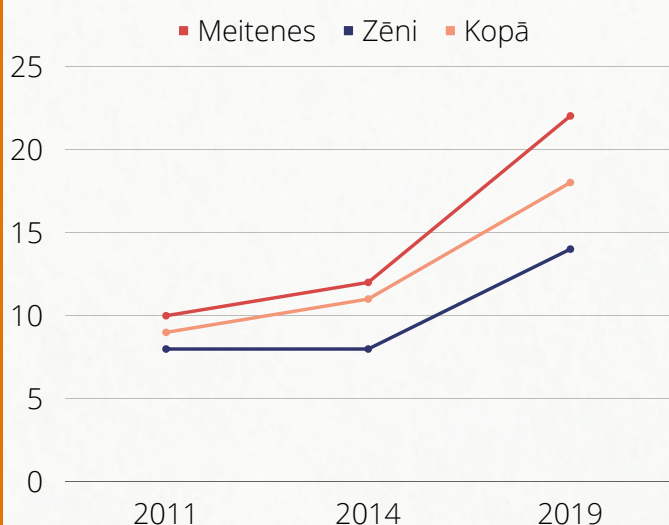
Elektronisko smēķēšanas ierīču* (e-ierīce) smēķēšanas pieredze tabakas izstrādājumu smēķēšanas pārtraukšanas/samazināšanas nolūkā vecuma grupā 15+ 2020. gadā

- 50% iedzīvotāju, kuri smēķē vai smēķējuši tabakas izstrādājumus un lieto vai lietojuši arī e-ierīces nav izmantojuši e-ierīces, lai atmestu vai samazinātu tabakas izstrādājumu smēķēšanu;
- 44% iedzīvotāju, kuri izmantojuši e-ierīces smēķēšanas atmešanas nolūkā, nav izdevies atmest vai samazināt tabakas izstrādājumu smēķēšanu;
- 16% samazinājuši tabakas izstrādājumu smēķēšanu, bet nav to pārtraukuši, tādējādi palielinot duālās smēķēšanas risku;
- 25% iedzīvotāju atmetuši tabakas izstrādājumu smēķēšanu;
- 4% e-ierīču lietošanas rezultātā palielinājās tabakas izstrādājumu smēķēšanas apjoms.

Avots: Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes. Special Eurobarometer 506. European Commission, 2021

*Ietilpst visa veida elektroniski smēķējamās ierīces, tai skaitā tabakas karsēšanas ierīces

13- 15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši e-cigaretes vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā, 2019 gads, %

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums, 2018./2019. mācību gada aptauja Latvijā. Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/4339/download>

E-cigarešu smēķēšanas izplatība jauniešu vidū

Kopš 2011. gada e-cigarešu smēķētāju īpatsvars 13-15 gadus veco jauniešu vidū ir dubultojies, 2019. gadā sasniedzot 18%.

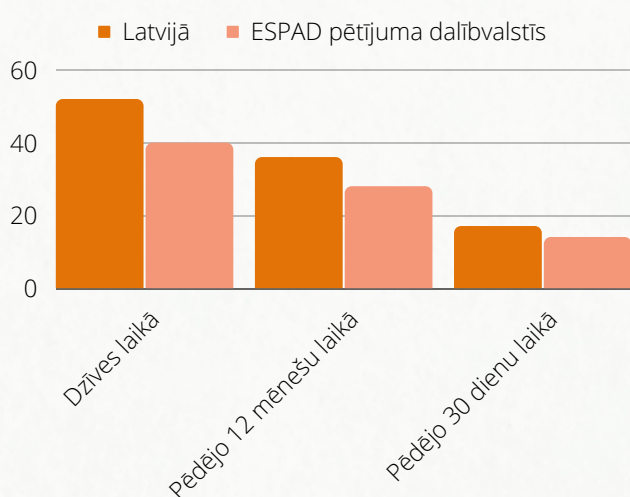
E-cigarešu smēķēšanas izplatība dzimumu vidū ir novērojama statistiski būtiska atšķirība – tās smēķē 13% meiteņu un 22% zēnu.

Pieaugot jauniešu vecumam, palielinās e-cigarešu smēķētāju īpatsvars, kas ir visaugstākais 15 gadīgo jauniešu vidū – 23%.

Salīdzinot ar 2011. gadu, 2019. gadā no 20% līdz 51% palielinājies 13-15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri pamēģinājuši e-cigaretes.

2019. gadā e-cigarešu smēķēšanas izplatība bija augstāka nekā tabakas cigarešu smēķēšanas izplatība 13-15 gadus veco jauniešu vidū.

15 gadus veco jauniešu īpatsvars Latvijā un ESPAD pētījuma dalībvalstīs, kuri smēķējuši elektroniskās cigaretes, 2019 gads, %

Avots: ESPAD 2019. Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/6109/download>

E-cigarešu smēķēšanas paradumi jauniešiem Latvijā un Eiropas valstīs

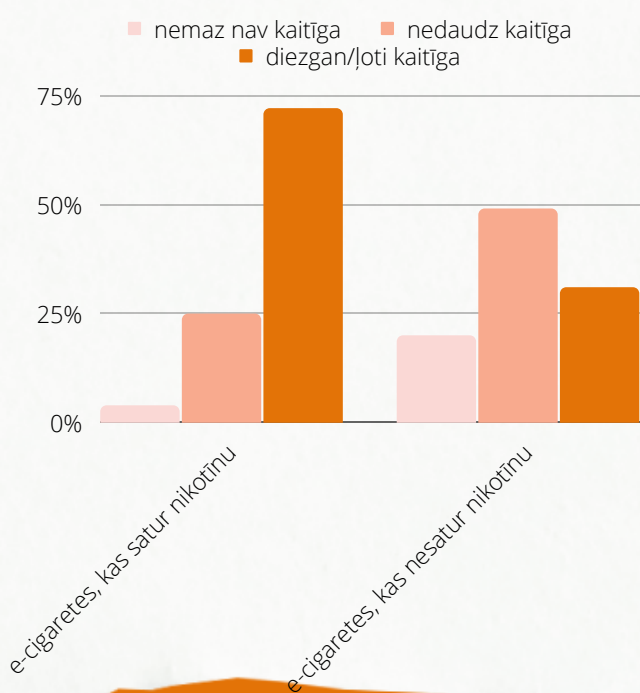
2019. gadā 52% no aptaujātajiem Latvijas skolēniem kaut reizi dzīvē ir lietojuši e-cigaretes, kas ierindo Latviju to valstu vidū, kurās šis rādītājs ir augstāks nekā vidēji Eiropas valstīs (40%).

Augstāks tas ir tādās valstīs kā Ungārijā (53%), Igaunijā (54%), Slovākijā (54%), Polijā (56%), Čehijā (60%), Monako (63%) un Lietuvā (65%), kur tas ir visaugstākais.

Pēdējā gada laikā e-cigaretes bija lietojuši 36% Latvijas skolēnu, pēdējā mēneša jeb pēdējo 30 dienu laikā – 17%, kas līdz ar Islandi 2019. gadā bija septītais augstākais rādītājs Eiropā, visaugstākais tas bijis Monako (41%), savukārt viszemākais – Serbijā (5,4%), bet Eiropas valstu vidējais rādītājs ir 14%.

13% Latvijas skolēnu e-cigaretes lieto retāk nekā vienu reizi nedēļā, 5,8% – vismaz reizi nedēļā, bet 3,3% – gandrīz katru dienu.

13-15 gadus veco jauniešu zināšanas par e-cigaretēm, 2019 gads, %

Jauniešu zināšanas par e-cigaretēm

Ievērojami lielāks 13-15 gadus veco jauniešu īpatsvars uzskata, ka e-cigaretes, kas satur nikotīnu ir kaitīgākas nekā e-cigaretes bez nikotīnu, attiecīgi 27% un 10%.

20% jauniešu uzskata, ka e-cigaretes, kas nesatur nikotīnu ir arī nekaitīgas, bet tikai 4% jauniešu uzskata, ka e-cigaretes ar nikotīnu ir nekaitīgas.

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums, 2018./2019. mācību gada aptauja Latvijā. Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/4339/download>

Ko saka zinātniskā literatūra?

-E-cigarešu ilgtermiņa ietekme uz veselību nav izpētīta, bet zināms, ka to tvaiks var saturēt dažādu metālu daļiņas, kuru ieelpošana var izraisīt nervu sistēmas, elpošanas sistēmas un kardiovaskulārās slimības. Kaitīga ir vairāku aromatizējošo vielu inhalācija, kas pievienotas e-cigarešu šķidrums sastāvam.

- Zināms, ka e-cigaretes var izraisīt atkarību, ko ietekmē gan lietotā nikotīna koncentrācija, gan citi konkrētai ierīcei raksturīgi darbības rādītāji un sastāvs.

- Trūkst pētījumi par e-cigarešu smēķēšanas efektivitāti tabakas izstrādājumu smēķēšanas atmešanā. Esošie pētījuma norāda, ka daļai smēķētāju tās var palīdzēt atmest vai samazināt tabakas izstrādājumu patēriņu, citiem tas neietekmē tabakas izstrādājumu lietošanu, kavē atmešanu vai pat palielina tabakas izstrādājumu patēriņu.

E-cigarešu smēķēšanas iemesli 15 gadus veco jauniešu vidū

- 38% zinkārības dēļ;
- 11% kāds iedevis pamēģināt;
- 2% vēlējušies pārtraukt tabakas izstrādājumu smēķēšanu;
- 6% cits iemesls.

Avots: ESPAD 2019. Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/6109/download>

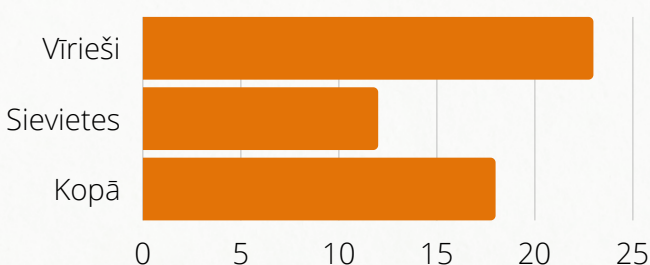

Karsējamās tabakas lietošanas izplatība un paradumi

Karsējamā tabaka ir tabakas izstrādājums, kas tiek lietots (smēķēts) izmantojot elektroniskas ierīces, kas veic tabakas karsēšanu augstā temperatūrā, kā rezultātā tiek izdalīts tvaikam līdzīgs aerosols, kas tiek inhalēts caur ierīces iemuti.

15 – 74 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri dzīves laikā ir smēķējuši karsējamo tabaku, 2020. gada

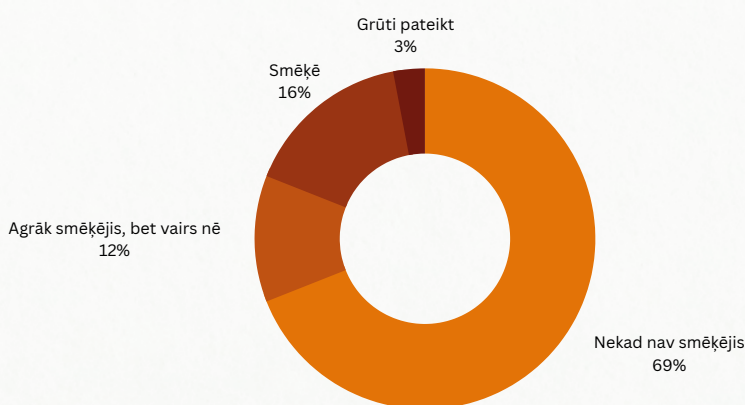
Avots: Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2020. Slimību profilakses un kontroles centrs
<https://www.spkc.gov.lv/lv/media/16574/download>

Karsējamās tabakas smēķēšanas pieredze 2020. gadā

2020. gadā karsējamo tabaku jebkad dzīves laikā bija smēķējuši 18% iedzīvotāju vecuma grupā 15–74 gadi. Vīrieši biežāk nekā sievietes dzīves laikā smēķējuši karsējamo tabaku, attiecīgi 23% un 18%.

Augstākais iedzīvotāju īpatsvars, kuri smēķējuši karsējamo tabaku bija jaunākajā pētījuma vecuma grupā: 15–24 gadi, vīriešu vidū 35%, bet sieviešu vidū – 21%. Pieaugot iedzīvotāju vecumam, samazinās karsējamās tabakas smēķēšanas izplatība dzīves laikā. Vecumā grupā 65–74 karsējamo tabaku dzīves laikā smēķējuši 2% vīriešu un 5% sievietes.

Karsējamās tabakas lietošanas biežums 18 – 75 gadus veco iedzīvotāju vidū 2022. gadā

Avots: Tabaku un nikoīnu saturošu produktu lietošana, kaitīgums un smēķēšanas atmešana. SKDS Pētījumu centrs, 2022. Pētījums veikts pēc Bezdūmu nozares asociācijas pasūtījuma

Karsējamās tabakas lietošanas biežums 2022. gadā

Karsējamo tabaku 2022. gadā smēķējuši (ar dažādu regularitāti) 16% iedzīvotāju vecuma grupā no 18 līdz 75 gadiem.

12% iedzīvotāju norādījuši, ka to iepriekš smēķējuši, bet aptaujas brīdī vairs nesmēķē. 69% iedzīvotāju Latvijā karsējamo tabaku nesmēķē.

8% iedzīvotāji, kuri smēķē karsējamo tabaku, to dara vismaz reizi dienā, 2% vairākas reizes nedēļā, bet ne katru dienu, 1% vismaz reizi mēnesī, bet 5% retāk nekā reizi mēnesī.

Karsējamās tabakas smēķēšanas uzsākšanas veicinošie faktori vecuma grupā 15+ 2020. gadā

- 7% iedzīvotāju uzskata, ka karsējamā tabaka palīdz atstāt tradicionālo tabakas izstrādājumu smēķēšanu;
- 30% no iedzīvotājiem, kuri lieto karsējamo tabaku, to uzsāka smēķēt, lai samazinātu tradicionālo tabakas izstrādājumu lietošanu;
- 29% uzsāk karsējamās tabakas smēķēšanu draugu iespaidā;
- 28% norāda, ka to var lietot vietās, kur aizliegta citu tabakas izstrādājumu smēķēšana;
- 24% uzskatīja, ka šie izstrādājumi ir mazāk kaitīgi;
- 22% uzsāka smēķēt pievilcīgo pievienoto aromatizētāju rezultātā.

Avots: Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes. Special Eurobarometer 506. European Commission, 2021

Ko saka zinātniskā literatūra?

- Karsējamā tabaka ir tabakas izstrādājums, un tā lietošanas rezultātā izdalās toksiskas emisijas, daudzas no kurām var izraisīt vēzi.
- Daļa kaitīgo vielu tabakas karsēšanas rezultātā izdalās mazākā koncentrācijā nekā tabakas dedzināšanas laikā, daļa lielākā koncentrācijā.
- Satur nikoīnu līdzvērtīgā koncentrācijā kā tradicionālās cigaretēs, kas var izraisīt spēcīgu atkarību un citas sekas, jo īpaši bērnu un jauniešu veselībai.
- Nepalīdz atstāt smēķēšanu.
- Trūkst pētījumi par karsējamās tabakas ilgtermiņa ietekmi, tai skaitā pasīvās smēķēšanas rezultātā radīto kaitējumu.

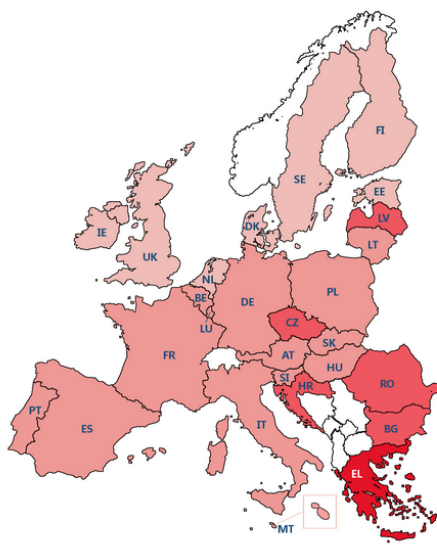

Tabakas izstrādājumu un elektronisko smēķēšanas ierīču lietošanas paradumi Eiropas Savienības dalībvalstīs*

"Special Eurobarometer 506" pētījuma dati par smēķēšanas izplatību un paradumiem Latvijas, Eiropas Savienības dalībvalstu un Apvienotās Karalistes iedzīvotāju vidū 2020. gadā

Iedzīvotāju īpatsvars (vecuma grupa 15+) ES dalībvalstīs un Apvienotajā Karalistē, kuri pašreiz smēķē tabakas izstrādājumus (cigaretetes, cigārus, cigarillas, pīpi), 2020. gadā, %

EL	42
BG	38
HR	36
LV	32
CZ	30
RO	30
CY	28
HU	28
LT	28
FR	28
SI	27
PL	26
AT	25
SK	25
ES	24
DE	24
LU	23
IT	23
EU27+UK	23
BE	21
PT	21
MT	20
EE	18
IE	18
DK	16
FI	15
UK	12
NL	12
SE	7

Tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars ES dalībvalstīs un Apvienotajā Karalistē

Augstākais (tradicionālo) tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars iedzīvotājiem vecuma grupā 15+ 2020. gadā bija Grieķijā (42%), Bulgārijā (38%), Ungārijā (36%) un Latvijā (32%).

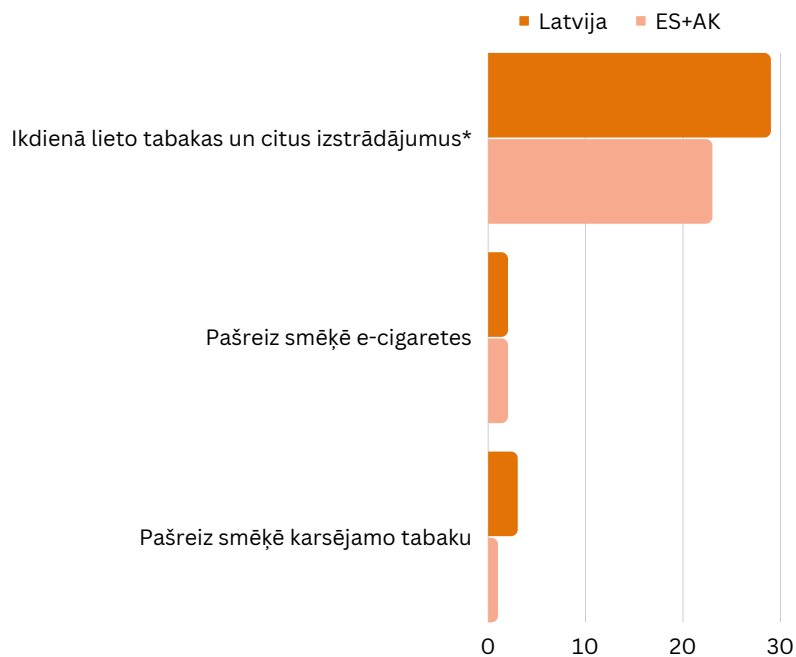
Salīdzinot ar 2017. gada pētījuma datiem tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars Latvijā nav izmainījies.

Būtiskākais īpatsvara samazinājums kopš 2017. gada novērojams Francijā (-8%), Nīderlandē (-7%), Igaunijā un Portugālē (-5%).

Uzskatāms smēķējošo iedzīvotāju īpatsvara pieaugums ir novērots Grieķijā (+5%).

Latvijā iedzīvotāju īpatsvars, kuri pašreiz smēķē būtiski pārsniedz vidējo ES rādītāju, kas 2020. gadā bija 23%.

Iedzīvotāju īpatsvars (vecuma grupa 15+) ES dalībvalstīs un Apvienotajā Karalistē, kuri lieto tabakas izstrādājumus un elektroniskās smēķēšanas ierīces, 2020. gadā, %

* iekļauj tradicionālos tabakas izstrādājumus, bezdūmu tabakas izstrādājumus, ūdens pīpes, elektroniskās cigaretetes un karsējamo tabaku

Tabakas izstrādājumu un elektronisko smēķēšanas ierīču lietotāju/smēķētāju īpatsvars Latvijā, ES dalībvalstīs un Apvienotajā Karalistē

Kopumā 29% Latvijas iedzīvotāju 2020. gadā vecuma grupā 15+ ikdienā lietojuši kādu nikotīnu saturošu izstrādājumu (smēķējamu vai/un orāli lietojamu, vai/un kādu elektronisku smēķēšanas ierīci (e-cigaretes vai/un karsējamo tabaku).

Šis rādītājs visprecīzāk norāda uz "smēķēšanas" izplatību valstī, jo ietver visa veida nikotīna saturošu izstrādājumu lietošanu, kas nav sertificēti kā medicīnas preces. Izņēmums ir nikotīna spilventiņi, kas šajā pētījumā netika iekļauti, bet kuri ir pieejami Latvijā.

Latvijā šādu izstrādājumu lietotāju īpatsvars ir par sešiem procentpunktiem lielāks nekā vidējais rādītājs ES dalībvalstīs un ieskaitot Apvienoto Karalisti.

Iedzīvotāju īpatsvars, kuri 2020. gadā norādījuši, ka pašreiz smēķē e-cigaretes sasniedza 2% gan Latvijā, gan ES valstīs, ieskaitot Apvienoto Karalisti.

Karsējamās tabakas smēķētāju īpatsvars 2020. gadā Latvijā (3%) bija augstāks nekā vidēji ES un Apvienotajā Karalistē (1%).

Citu tabakas izstrādājumu lietošana

Iedzīvotāju paradumos, kas attiecas uz citu tabakas izstrādājumu lietošanu, novērojamas būtiskas atšķirības valstu vidū.

Ūdenspīpes smēķēšana

Latvijā ūdenspīpi kādreiz ir pamēģinājuši vai smēķējuši 39% aptaujāto iedzīvotāju, kas 2020. gadā bija otrs lielākais īpatsvars ES dalībvalstu vidū. Augstāks rādītājs bijis Igaunijā (46%). Vidējais rādītājs ES dalībvalstīs un Apvienotajā Karalistē bija 18%.

Salīdzinot ar 2017. gada pētījuma datiem, lielā daļā valstu novērojams īpatsvara pieaugums, pat par 23%. Latvijā ūdenspīpju pamēģinošo vai smēķējošo iedzīvotāju īpatsvars palielinājies par vienu procentpunktu.

Zēlējāmās, šņaucamās tabakas lietošana

Ņemot vērā, ka Eiropas Savienībā zēlējamo tabaku atļauts tirgot vienīgi Zviedrijā, augstākais iedzīvotāju īpatsvars, kuri ir pamēģinājuši vai lietojuši zēlējamo tabaku bijis Zviedrijā (46%) un Zviedrijas kaimiņvalstī Somijā (21%). Latvijā zēlējamo tabaku pamēģinājuši vai lietojuši 7% iedzīvotāju, kas ir arī vidējais rādītājs ES dalībvalstīs un ieskaitot Apvienoto Karalisti. Kopš 2017. gada šis īpatsvars Latvijā ir samazinājies par diviem procentpunktiem, bet vidēji ES tas ir palielinājies par diviem procentpunktiem.

*un Apvienotajā Karalistē

Tabakas un nikotīna saturošu izstrādājumu aprīte

Latvijā akcizētās tabakas un nikotīna preces ir:

- cigaretes, cigāri, cigarillas;
- smalki sagriesta smēķējamā tabaka;
- tabakas lapas, karsējamā tabaka;
- elektroniskajās cigaretēs izmantojamie e-šķidrumi;
- elektronisko cigarešu šķidrumu pagatavošanas sastāvdaļas
- tabakas aizstājējprodukti*

Patēriņam nodotais tabakas un nikotīna saturošo izstrādājumu apjoms 2021. gadā

Cigaretes (tūkst.gab.)	1 804 244
Cigāri un cigarillas (tūkst. gab.)	28 824
Smēķējamā tabaka (kg)	106 324
Karsējamā tabaka (kg)	58 097
Tabakas lapas (kg)	0
E-cigarešu šķidrumi (ml)	19 445 891,1
Tabakas aizstājējprodukti (gr)	7 526 853,2

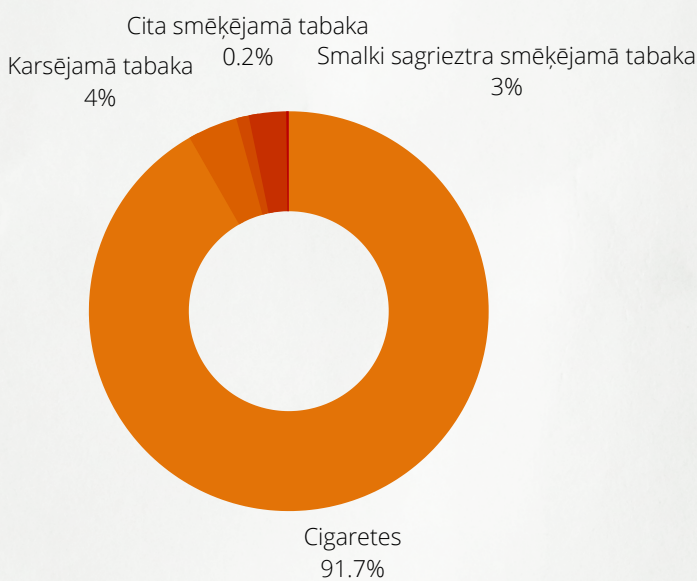
Avots: Valsts ieņēmumu dienests
<https://www.vid.gov.lv/lv/aprites-raditaji-2021gada-12-menesos>

Izmaiņas tabakas un nikotīna saturošu izstrādājumu aprītē

Būtiskākās izmaiņas patēriņam nodoto izstrādājumu aprītē, salīdzinot ar 2020. gadu novērojamas elektroniskajām cigaretēm, kur patēriņam nodotais šķidrumu daudzums mililitros gada laikā palielinājies par 161%. 14% pieaugums novērojams arī smēķējamajai tabakai.

Gada laikā nav izmainījies patēriņa apjoms cigaretēm, savukārt par 20% samazinājies patēriņam nodotās karsējamās tabakas apjoms, par 4% cigāru un cigarillu apjoms.

Aprēķinātā akcīzes nodokļa struktūra (% no EUR) 2021. gadā

Avots: Valsts ieņēmumu dienests
<https://www.vid.gov.lv/lv/aprites-raditaji-2021gada-12-menesos>

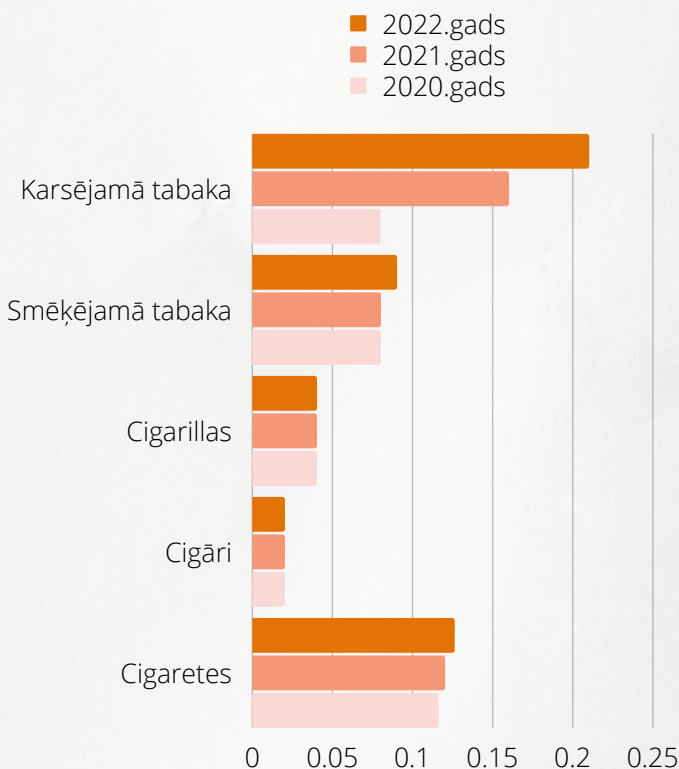
Akcīzes nodokļa struktūra par tabakas izstrādājumiem

Analizējot akcīzes nodokļa ieņēmumu struktūru šīs kategorijas izstrādājumiem, akcīzes nodokļa ieņēmumi par tabakas cigaretēm nemainīgi veido absolūto vairākumu jeb 91% no kopējiem ieņēmumiem. Gada laikā šis īpatsvars ir samazinājies minimāli – par 2%. Pēc iekasētā akcīzes nodokļa apjoma, otrajā vietā ir karsējamā tabaka, kas sastāda nedaudz vairāk kā 4% no ieņēmumu struktūras, kam seko smalki sagriesta smēķējamā tabaka ar nedaudz vairāk kā 3%.

Elektroniskajās cigaretēs izmantoto cigarešu šķidruma tirdzniecības rezultātā gada laikā iekasētais akcīzes nodoklis 2 333 506,9 EUR apmērā, kas ir pieaugums par 267%.

Karsējamai tabakai 12 mēnešu laikā iekasētā akcīzes nodokļa apmērs pieaudzis par 85%, smalki sagrieztai smēķējamai tabakai par 25%, cigaretēm par 5%.

Akcīzes nodoklis par 1 gramu tabaku, euro 2020–2022. gadā

Avots: Valsts ieņēmumu dienests
<https://www.vm.gov.lv/lv/media/8488/download>

Aprēķinos pieņemts, ka:
1 cigarete = 1 gr. tabakas;
1 cigārs = 6,16 gr. tabakas;
1 cigarilla = 2,65 gr. tabakas
Cigarešu aprēķinā, pieņemts, ka paciņas cena ir 3.70 euro

Akcīzes nodoklis pēc tabakas/nikotīna saturoša izstrādājuma veida

Balstoties uz Valsts ieņēmumu dienesta aprēķiniem, uzskatāmi redzama pastāvošā atšķirība nodokļu politikā attiecībā uz tabakas izstrādājumu aplikšanu ar nodokli.

Izmaiņas akcīzes nodokļu apmērā (pieaugums) gada laikā svārstās no nepilniem 6% cigaretēm līdz 50% tabakas aizstājējproduktiem.

Minētā rezultātā 1 gr. tabakas cena svārstās no 0.02 euro centiem par gramu cigarešu tabakas līdz 0.21 euro centam par gramu karsējamās tabakas.

Akcīzes nodoklis par 1 ml. nikotīna saturoša šķidruma, kas tiek izmantots e-cigaretēs pieaudzi no 0.04 euro centiem 2020. gadā līdz 0.16 euro centiem 2022. gadā.

Ņemot vērā, ka tabaka ir toksiska neatkarīgi no tās formas un lietošanas veida, akcīzes nodokļu likmju piemērošanā būtu jāveicina politika, kuras rezultātā pieejamība pēc tabakas izstrādājumiem tiktu mazināta visās produktu kategorijās un neveicinātu potenciālu pārēju uz lētākām alternatīvām. Ņemot vērā, ka tabakas un nikotīna saturoši izstrādājumi nav klasificējami pēc to kaitīguma, finansiālā pieejamība ir jāmazina visās produktu kategorijās.

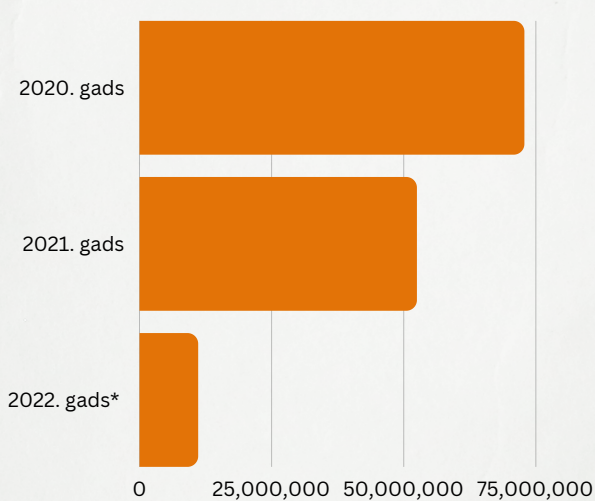

Tabakas un nikotīnu saturošu izstrādājumu uzraudzības pasākumi un rezultāti

Saskaņā ar Latvijā spēkā esošo likumdošanu, uzraudzība par dažādos normatīvos aktos noteiktām prasībām ir deleģēta sekojošām institūcijām:

- Valsts ieņēmumu dienestam;
- Veselības inspekcijai;
- Patērētāju tiesību aizsardzības centram;
- Valsts policijai un pašvaldības policijai

VID Muitas pārvaldes veikto kontroles pasākumu rezultātā atklāto kontrabandas cigarešu skaits 2020., 2021., 2022. gadā

Avots: <https://www.vid.gov.lv/lv/kontrabandas-cigaretes-statistika>
*publicēts 19.01.2022

Valsts policijas kontroles pasākumi 2020./2021. gadā

Valsts policijas struktūrvienību akcīzes preču nelegālās aprites novēršanas pasākumu ietvaros 2021. gadā izņemts:

- 34,25 mlj. cigarešu;
- 20,14 tūkst. kg tabakas.

Atklāta viena nelegāla cigarešu ražotne. 2021. gadā palielinājies izņemto tabakas izstrādājumu apjoms.

2021. gadā sastādīti:

- 961 administratīvo pārkāpumu protokols par smēķēšanu, ko izdarījis nepilngadīgs;
- 476 administratīvo pārkāpumu protokoli par tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču vai to uzpildes tvertņu iegādāšanos vai glabāšanu, ja to izdarījis bērns;
- 864 administratīvo pārkāpumu protokoli par smēķēšanu vai bezdūmu tabakas izstrādājumu lietošanu, ja to izdarījis bērns;

2020. gadā veikts 121 kontrolpirkums tabakas izstrādājumiem, konstatēti 48 pārkāpumi.

Avots: Valsts policijas Publiskais pārskats 2021.
<https://www.vp.gov.lv/lv/media/13088/download>;
Valsts policijas pārskats par nepilngadīgo noziedzības stāvokli, noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2021. gada 12 mēnešos.
<https://www.vp.gov.lv/lv/publikacijas-un-parskati>;
<https://www.vp.gov.lv/lv/media/7577/download>

Patērētāju tiesību aizsardzības centra kontroles pasākumu rezultāti 2021. gadā

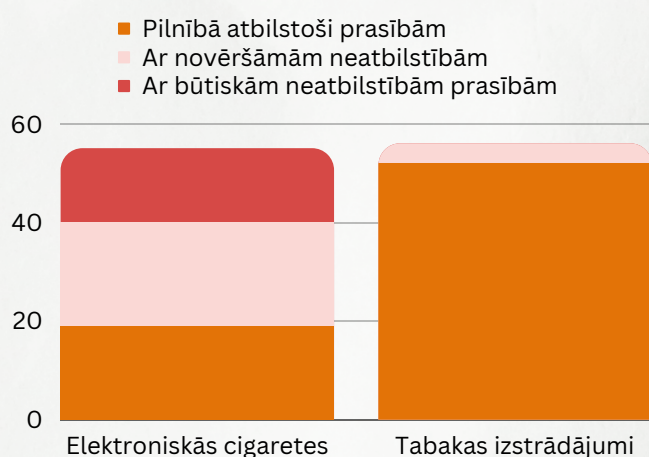
Konstatēti 25 normatīvo aktu pārkāpumi. 13 gadījumos pārkāpumi novērsti labprātīgi, trīs gadījumos izteikts aicinājums saistībā ar maznozīmīgiem pārkāpumiem.

Raksturīgākie pārkāpumi 2021. gadā:

- 14 gadījumos e-cigarešu reklāmas izvietotas ārpus atļautām vietām (soc. tīkli, festivāli, pasākumi);
- 5 gadījumos konstatēta neatļautas norādes par garšu un smaržu uz e-cigarešu vai uzpildes flakona iepakojuma;
- 2 gadījumos konstatēta saldumu tirdzniecība, kas vizuāli atgādina cigaretes;
- 1 gadījumā konstatēta e-cigarešu un to uzpildes flakonu izplatīšana bez maksas reklāmas nolūkos;
- 3 gadījumos e-cigaretes izvietotas veikalā patērētājam redzamā vietā.

Avots: Patērētāju tiesību aizsardzības centrs. 2021. gada Publiskais pārskats
<https://www.ptac.gov.lv/lv/media/3161/download>

Elektronisko cigarešu un tabakas izstrādājumu atbilstība normatīvajos aktos noteiktajām prasībām 2021. gadā

Avots: Veselības inspekcijas publiskais pārskats 2021.
https://www.vi.gov.lv/sites/vi/files/media_file/vi_publ_parsk_2021.pdf

Veselības inspekcijas veikto pārbaūžu rezultāti 2021. gadā

- veikta 45 cigarešu marku nikotīna, darvas un oglekļa monoksīda emisiju līmeņu pārbaude un 12 elektronisko cigarešu šķidrumu nikotīna koncentrācijas atbilstības pārbaude. Neatbilstības netika konstatētas.
- 27 elektronisko cigarešu un to uzpildes flakonu šķidrumu sastāvā konstatētas kancerogēnas, mutagēnas un reproduktīvo sistēmu ietekmējošas vielas. Informācija par tirdzniecības pārtraukšanu nosūtīta komersantiem.
- 15 elektronisko cigarešu zīmolu tirdzniecībā konstatētas būtiskas neatbilstības – nav marķējums latviešu valodā vai EU-CEG nav iesniegta informācija par cigarešu sastāvu, to tirdzniecība apturēta.
- Neatbilstība konstatēta četriem pārbaudītajiem tabakas izstrādājumiem vienā uzņēmumā, jo kontroles laikā Inspekcijā netika saņemta informācija par konkrētajā gadā izmantoto tabakas izstrādājumu kombinēto brīdinājumu komplektu.